

УДК 37.015.31:7(091)М.К.АНДРІЄВСЬКИЙ
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.65-1.5>

Н. В. Токуєва

старший викладач відділу мовної підготовки
Центру міжнародної освіти
Полтавської державної аграрної академії

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ ДОРОБОК М. АНДРІЄВСЬКОГО В ІСТОРІЇ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Статтю присвячено дослідженню теоретичних напрацювань із психолого-педагогічних проблем естетичного виховання школярів в умовах загальноосвітніх інтернатних установ та їх практичного втілення в діяльність навчального закладу директора Гадяцької загальноосвітньої школи-інтернату імені Є. Кочерзіна Полтавської обласної ради М. Андрієвського (1922–1998 рр.). У процесі дослідження виявлено засоби і форми естетичного виховання учнівської молоді, психолого-педагогічні особливості роботи з дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування, дітьми із неповних або багатодітних родин, які мають певний негативний життєвий досвід, способи естетизації освітнього середовища навчального закладу, спрямовані на формування творчого мислення дитини, її естетичної свідомості, природних обдарувань, естетичної поведінки. Реалізації поставлених завдань сприяє естетичний потенціал навчальних дисциплін, зокрема гуманітарних предметів, та встановлення відповідних міжпредметних зв'язків, форми позакласних навчально-виховних заходів, що забезпечують естетичний розвиток особистості дитини, естетичний компонент архітектури приміщення та дизайнерського рішення в оформленні навчального простору. У своїх наукових розвідках, практичній діяльності М. Андрієвський розробляв та реалізовував ідеї естетичного виховання як однієї з найважливіших складових частин навчально-виховного процесу, спрямованої на художньо-емоційне пізнання школярами навколишньої дійсності, осмислення ними художніх явищ, формування здатності творити прекрасне на навчальних і гурткових заняттях, громадсько-корисній праці, позакласних заходах, години вільного, нерегламентованого відпочинку. Найважливішим завданням педагога вбачав саме активну участь школярів у творенні краси в реальній дійсності: у суспільному житті, праці, побуті, міжособистісних стосунках. Організаційно-педагогічні засади естетичного виховання учнівської молоді, розроблені М. Андрієвським, набувають особливого значення на цьому етапі реформування і модернізації освіти, у процесі деінституціалізації навчальних закладів для дітей-сиріт та у пошуках нових моделей установ суспільного виховання дітей із певними життєвими проблемами.

Ключові слова: естетичне виховання, інтернатні заклади освіти, освітнє середовище, навчально-виховний процес, діти-сироти.

Постановка проблеми. На сучасному етапі реформування змісту загальноосвітнього простору одним із найважливіших проблем у царині формування високоосвіченої, всебічно розвиненої, гармонійної, духовно багаті особистості є естетичне виховання учнівської молоді. Вивчення наукових праць видатних учених, звернення до досвіду знаних педагогів минулого зможе надати немало цікавих і корисних матеріалів для розробки психолого-педагогічних засад, форм і методів естетичного виховання школярів у системі загальнопедагогічних впливів. Дослідження наукової спадщини і практичної діяльності відомого полтавського педагога М. Андрієвського показало значення естетичного виховання школярів як вагомого компоненту у системі педагогічних засобів, що впливають на становлення особистості дитини, для її повноцінної життєдіяльності в майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Естетичне виховання було предметом вивчення і наукового аналізу багатьох українських і зарубіжних учених. Філософські підвалини естетич-

ного виховання було розкрито в наукових дослідженнях Т. Андрущенко, М. Бердяєва, Ю. Борева, Є. Громова, І. Зязюна, П. Лаврова, Л. Левчука, В. Мовчана та інших. Здатність до естетичного сприйняття реальності, можливість активної творчої діяльності, як зазначала Т. Андрущенко, «свідомо формується культурою, зокрема, через освітні технології» [1, с. 242]. А отже, проблемам теорії і методики естетичного виховання школярів у навчальній діяльності, теоретичним напрацюванням із визначення поняття естетичного виховання, його категорійного апарату, складників, напрямів і форм присвятили наукові розвідки С. Гончаренко, О. Запорожець, О. Киричук, Г. Кутузова, Б. Кобзар, О. Комаровська, Л. Кондратова, Л. Масол, Н. Миропольська, С. Ничкало, О. Онищенко, Т. Пагута, А. Рацул, О. Рацул, О. Рудницька, О. Сапожник, В. Сухомлинський, Г. Шевченко та ін. Науковці С. Комаров, В. Потапчик, О. Семашко, Б. Шляхов розглядають естетичне виховання як засіб соціалізації школярів, залучення молоді до духовних і культурних надбань людства.

Проблеми естетичного виховання в історичному контексті досліджували В. Асмус, В. Бичков, О. Буров, О. Дем'янчук, І. Іванько, О. Лосєв, С. Мельничук, М. Овсянников, Г. Сагач, Н. Сірант, Г. Тарасенко, Д. Чижевський, В. Шестаков та інші. Учені Д. Джола й А. Щербо визначають загальнолюдські, національні, класові, професійні, індивідуальні ознаки естетичного виховання [2]. Г. Горбулін, аналізуючи напрями художньо-естетичного виховання у світових педагогічних системах, обґрунтував основні підходи, притаманні саме українському освітньому простору [3].

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розкриття сутності естетичного виховання, його напрямів, форм і засобів у науковій спадщині М. Андрієвського та дослідження практичного доробку знаного педагога на посаді директора Гадяцької загальноосвітньої школи-інтернату імені Є. Кочергіна Полтавської обласної ради.

Виклад основного матеріалу. У Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») вказується, що в процесі реформування освітнього простору одним із найважливіших завдань, яке стоїть перед педагогами сьогодення, є національне відродження, створення життєздатної системи освіти і виховання, яка зможе забезпечити досягнення високих освітніх рівнів, формування інтелектуального й культурного потенціалу як найвищої цінності нації [4]. Вирішенню поставлених завдань сприяють засоби естетичного виховання, теоретична основа яких закладена і в інших освітніх нормативних документах: законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», у «Національній доктрині розвитку освіти в Україні», «Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні», «Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах».

В історії педагогіки проблеми теорії і методики естетичного виховання висвітлено у наукових дослідженнях багатьох відомих українських і зарубіжних учених, які вивчали, розробляли й науково обґрунтовували різні підходи до розуміння мети, змісту, форм і методів естетичного виховання. На особливу увагу, на нашу думку, заслуговує педагогічна спадщина заслуженого вчителя України Михайла Костянтиновича Андрієвського, який упродовж 36 років очолював колектив Гадяцької загальноосвітньої школи-інтернату імені Є. Кочергіна. В Україні і далеко за її межами цей навчальний заклад називали «академією педагогічної практики», а В. Сухомлинський, високо оцінюючи діяльність директора школи-інтернату, писав: «Хочете пізнати справжню педагогіку – їдьте на Полтавщину, у Гадяч, і зустрінетесь там із Михайлом Костянтиновичем Андрієвським...» [5, с. 146].

М. Андрієвський у своїх наукових працях, статтях, виступах, доповідях звертався до ідей всебічного й гармонійного виховання особистості дитини, формування її духовних і моральних якостей, розвитку творчих здібностей. На думку педагога, естетичне виховання в системі навчально-виховних заходів є цілеспрямованим, правильно організованим, багатоплановим процесом, який безперервно супроводжує вихованців інтернату і в їхній навчальній діяльності, і у щоденному житті. Працюючи з дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування, дітьми із неблагополучних родин із певним негативним життєвим досвідом, у комплексному підході до виховання він визнавав найбільш значущими педагогічними впливами саме засоби естетичного виховання. Визначенню основних напрямів, форм і методів естетичного виховання автор присвятив розділ книги «Прилучення до життя», підготовленої у співавторстві з завучем школи В. Павелко, назвавши його «Труд переростає у красу». Педагог писав: «Наш педколектив ставить перед собою завдання – виробити у юнаків і дівчат здатність сприймати і оцінювати красу в навколишній дійсності, у суспільному житті, праці, побуті, у взаєминах між людьми, в природі, мистецтві; виробити у них уміння брати участь у творенні краси... Ми прагнемо розвивати у вихованців естетичні смаки і навички, які б ґрунтувалися на науковому світогляді» [6, с. 55–56].

З перших днів перебування у школі-інтернаті дітей знайомили із приміщенням навчального корпусу і гуртожитку, їдальні, шкільних майстерень, музею, бібліотеки, літньої читальної зали, художньої студії, «Малої картинної галереї», спортзали і спорткомплексу, кафе «Червоні вітрила», стрілецького тиру, розаріуму, проводили екскурсію садибою з географічним майданчиком, тополінами, каштановими і кленовими алеями, березовим гаєм, яблуневим садком, численними квітниками [7]. «Діти, – зазначав М. Андрієвський, – чутливі до краси, захоплено милуються кожним деревом, химерністю альтанок з плакучих верб, виструнченими вздовж алеї пірамідальними тополями... Так через почуття приходять у свідомість наших вихованців переконання, що красу творить праця людська...» [6, с. 58].

Велику увагу директор Гадяцької школи-інтернату приділяв фізичній (предметній) компоненті естетичного виховання: ремонту, перебудові й устаткуванню приміщень, пришкольній території, їх дизайну й естетичному оформленню. М. Андрієвський вказував: «Усе в школі до найменших дрібниць має нести у собі подих краси, націлений на її утвердження» [6, с. 57]. За цим стежила спеціальна Художня рада, до якої входили керівники школи, вчителі-словесники, викладачі музики й образотворчого мистецтва, праці,

старшокласники. До цього процесу активно залучалися всі вихованці: у вільний чи канікулярний час під керівництвом учителів і вихователів вони виготовляли наочні засоби для навчальних кабінетів, займалися благоустроєм шкільних будівель, подвір'я, пришкільної території, озелененням і прибиранням шкільного садку, розаріуму, теплиць, прилеглих вулиць та міського парку Слави тощо. Він писав, що атмосфера готовності до праці, здатність усього вчительського колективу виробити в школярів уміння творити матеріальні багатства, брати участь у творенні краси є девізом Гадяцької школи-інтернату [8, с. 4].

Засоби естетичного виховання як невід'ємної складової частини навчально-виховного процесу покликані, на думку М. Андрієвського, формувати й генерувати естетичну свідомість дитини – художньо-емоційне пізнання навколишньої дійсності через власні смаки, особисті почуття, ставлення, оцінки, які формують естетичну поведінку дитини у майбутньому. Педагог писав, що необхідно виховати своїх учнів так, щоб «за час перебування у школі вони виробили правильні естетичні смаки, емоційну чутливість до краси в усіх її виявах» [6, с. 59].

У навчальній діяльності школярів, на уроках музики, образотворчого мистецтва, праці, заняттях багатьох гуртків художнього циклу – хорів, ансамблів, оркестрів (духового, естрадного, народних інструментів), у студії бальних танців, художній студії, на заняттях і домоводства, у гуртку «умілих рук» педагоги Гадяцької школи-інтернату намагалися прилучити вихованців до надбань культури, навчити створювати прекрасне власними руками. Завдяки тісним контактам із педагогічно-учнівським колективом Гадяцького культосвітнього училища (нині Гадяцький коледж культури і мистецтв) у школі-інтернаті часто проходили спільні молодіжні музичні вечори, танцювальні конкурси, фестивалі. За порадою педагогів училища було створено чималу фонотеку магнітофонних записів і платівок із популярними операми, кращими симфонічними творами, концертами відомих класичних і естрадних співаків, які шкільне радіомовлення включало до своїх передач.

Гадяч – місто великих літературних традицій, батьківщина М. Драгоманова, О. Пчілки. У різні часи тут побували видатні письменники і поети: М. Гоголь, О. Пушкін, А. Чехов, Панас Мирний, Леся Українка, О. Кобилянська та ін. Отже, уроки літератури проходили не лише в класних кімнатах. Гостями школи-інтернату були відомі українські письменники Д. Павличко, І. Цюпа, О. Ковінька, яких вихованці з гордістю і гостинністю проводили в садибу Лесі Українки, до старожилів міста, які її пам'ятали. Члени літературного гуртка оформили літературну карту рідного краю, збираючи цікаві матеріали власноруч. «Значне місце в естетич-

ному вихованні, – писав М. Андрієвський, – посідають уроки літератури, історії, географії, біології, зрештою, будь-якого предмета. Педагог має багаті можливості принагідно прищеплювати учням уміння бачити прекрасне в природі, мистецтві, людських стосунках і вчинках, у житті суспільства» [6, с. 59]. Так, уроки історії М. Андрієвський часто проводив у міських музеях, біля пам'ятників і історичних пам'ятних знаків, у шкільному музеї, на навчальних екскурсіях в інших містах. Уроки природничого циклу мали практичну направленість на спеціально обладнаному географічному майданчику, на пришкільній зеленій території, у теплиці, розаріумі, зимовому садку з алеями пальм, що були розташовані у коридорах навчального корпусу, на шкільній фермі або у підшефному колгоспі.

Вихованці школи-інтернату – діти з непростими долями, найчастіше з багажем негативного життєвого досвіду. А отже, у роботі з ними необхідно було залучати сукупність засобів естетичного, морального, розумового, статевого, правового, трудового виховання і різноманітних педагогічних технологій задля подолання наслідків родинної і соціальної депривації, усунення комплексу неповноцінності, пасивності, несамостійності, невпевненості або агресивності, відсутності навичок особистого життя. Гуманістична направленість педагогічного спілкування, до якої закликав М. Андрієвський, допомагала визначити індивідуальні риси кожного вихованця, його уподобання, природні можливості, таланти й обдарування. А засоби естетичного виховання сприяли не лише формуванню естетичних понять, поглядів та почуттів, а й нелегкому процесу соціалізації особистості. З цією метою в Гадяцькій школі-інтернаті було організовано вечірні клуби «Поговоримо по душам», «Лілея», «Мамині поради», «Подружка». Свята, запропоновані самими вихованцями, проходили в теплій, душевній атмосфері, максимально наближеній до атмосфери хорошої сім'ї [6, с. 73]. Наприклад, це – День народження школи, коли урочисто запалювався факел Знань, День бабусь і дідусів, своєрідний урок тепла і доброти, який ненав'язливо, в емоційному сприйманні давали відчути дітям, Свято яблуневого саду, коли у перших променях сонця діти й вихователі ходили милуватися цвітінням рожевих пелюсток, різноманітні традиційні акції до шкільних і святкових подій. М. Андрієвський писав: «Різні ритуали, різні теми таких виховних заходів – незмінне в них єдине: ми завжди користуємося нагодою, щоб славити труд, що переростає у красу, виховувати у дітей не тільки вміння відчувати красу в кожній звичайній миті буття, але й прагнення творити її своєю працею, поведінкою, усім своїм життям» [6, с. 59].

Висновки і пропозиції. Звернення українських і зарубіжних науковців до проблем есте-

тичного виховання молоді вказує на важливість і необхідність детальної розробки його змісту, мети, форм, методів і засобів. Вивчення теоретичних напрацювань із досліджуваної проблеми і практичного доробку М. Андрієвського виявило новаторський підхід відомого полтавського педагога до проблем естетичного виховання школярів в умовах інтернатних закладів освіти та актуальність його ідей на сучасному етапі реформування освітньої галузі. Наукова спадщина М. Андрієвського потребує подальшого дослідження, що збагатить національний педагогічний досвід у контексті історичних подій та допоможе в розробленні нових моделей інституційного догляду та виховання дітей із певними життєвими проблемами.

Список використаної літератури:

1. Андрущенко Т.І. Проблема виховання естетичного в українському культурному дискурсі в період глобалізації та інформаційної революції. *Проблема естетичного в культурі: матеріали до спецкурсу*. Київ : Університет «Україна», 2011. С. 219–245.
2. Джола Д.М. Теорія і методика естетичного виховання школярів. Київ : ІЗМН, 1998. 390 с.
3. Горбулін Г.В. Загальна характеристика напрямів художньо-естетичного виховання молоді у світі. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2010. № 6 (193), Ч. 1. С. 136–143.
4. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
5. Майорчик В. Путевка в життя: Народом призначені: Книга інтерв'ю. Харків : Прапор, 1982. 175 с.
6. Андрієвський М.К., Павелко В.В. Прилучення до життя. Київ: Політвидав України, 1979. 102 с.
7. Характеристика Гадяцької школи-інтернату. Державний архів Полтавської області. Ф. Р-4298, Оп. 8, С. 33. Ар. 200–202.
8. Чернецький О. Грані таланту. *Зоря Полтавщини*. 1980. № 201. С. 4.

Tokuieva N. Theoretical and practical achievements of M. Andriievskiyi in the history of aesthetic education of school students

The article is devoted to the study of theoretical works on psychological and pedagogical issues of aesthetic education of school students in boarding educational facilities and their practical implementation into the activity of M. Andriievskiyi, the Head of Hadiach Boarding School named after E. Kocherhin (1922–1998). The study reveals the means and forms of aesthetic education of students, psychological and pedagogical peculiarities of working with orphaned children, children deprived of parental care, children from incomplete or large families with certain negative life experience; ways of aesthetizing the educational environment of the facility aimed at forming the creative thinking of the child, their aesthetic consciousness, natural gifts, and aesthetic behavior. The aesthetic potential of educational disciplines, in particular humanities, and the establishment of corresponding cross-curricular relations contribute to the realization of the set tasks, as well as various forms of extracurricular educational activities that provide aesthetic development of the child's personality, and aesthetic component of architecture and design of the educational space. In his scientific explorations and practical activities, M. Andriievskiyi developed and realized ideas of aesthetic education as one of the most important components of the educational process aimed at artistic and emotional cognition of the surrounding reality by students, as well as their understanding of artistic manifestations, formation of the ability to create at educational and group classes, as a part of community service or extracurricular activities, and during unregulated rest. In educator's opinion, the most important task is active engagement of school students in the creation of beauty in reality: in public life, in work, in life, and in interpersonal relationships. Organizational and pedagogical principles of aesthetic education of students developed by M. Andriievskiyi are of particular importance at this stage of reforming and modernizing of education in the course of deinstitutionalization of educational facilities for orphaned children and in search of new models of social education facilities for children with certain problems.

Key words: aesthetic education, boarding educational facilities, educational environment, educational process, orphaned children.